

رابطه حیا با امنیت اخلاقی در خانواده

سیمین باقری^۱

چکیده

حیا یکی از ویژگی‌های مهم انسانی است که نقش بسزایی در ایجاد و حفظ امنیت اخلاقی در خانواده دارد. این مقاله به بررسی رابطه بین حیا و امنیت اخلاقی در خانواده می‌پردازد و اهمیت حیا را به عنوان یک ارزش اجتماعی و فرهنگی تبیین می‌کند. با توجه به اینکه خانواده به عنوان نهاد بنیادی جامعه، نقش کلیدی در تربیت و شکل‌گیری شخصیت افراد دارد، حیا می‌تواند به عنوان یک عامل بازدارنده از انحرافات اخلاقی و رفتاری عمل کند. تحقیقات نشان می‌دهد که خانواده‌هایی که ارزش حیا را در نظام تربیتی خود لحاظ می‌کنند، بیشتر در معرض امنیت اخلاقی قرار دارند و اعضای این خانواده‌ها معمولاً دارای رفتارهای اخلاقی و مسئولیت‌پذیری بالاتری هستند. این مقاله همچنین به تحلیل چالش‌ها و تهدیدات موجود در دنیای مدرن که ممکن است حیا را تحت تأثیر قرار دهند، پرداخته و راهکارهایی برای تقویت حیا و امنیت اخلاقی در خانواده ارائه می‌دهد. در نتیجه تقویت حیا در خانواده می‌تواند به بهبود امنیت اخلاقی و کاهش آسیب‌های اجتماعی کمک کند و به عنوان یک ابزار مؤثر در پیشگیری از انحرافات و بحران‌های اخلاقی در جامعه عمل کند. پژوهش حاضر، به روش توصیفی، تحلیلی و با استناد از منابع کتابخانه‌ای تألیف شده است.

کلیدواژه: رابطه، حیا، امنیت اخلاقی، خانواده.

^۱ طلبه سطح دو، حوزه الزهرا

مقدمه

حیا به عنوان یک صفت انسانی و فرهنگی، در طول تاریخ همواره مورد توجه جوامع مختلف قرار داشته است. این ویژگی نه تنها به عنوان یک ارزش اخلاقی شناخته می‌شود، بلکه به عنوان یک عامل تعیین‌کننده در رفتارهای اجتماعی و روابط بین فردی نیز عمل می‌کند. در زمینه خانواده، حیا به عنوان یکی از ارکان اساسی در تربیت نسل‌های آینده و حفظ انسجام و سلامت روانی اعضای خانواده مطرح است. خانواده به عنوان نخستین و مهم‌ترین نهاد اجتماعی، نقشی کلیدی در شکل‌دهی به شخصیت و رفتار افراد ایفا می‌کند. در این راستا، امنیت اخلاقی به معنای حفظ و تقویت اصول اخلاقی و رفتاری در فضای خانواده، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. امنیت اخلاقی نه تنها به سلامت روانی اعضای خانواده کمک می‌کند، بلکه می‌تواند از بروز آسیب‌های اجتماعی و انحرافات اخلاقی جلوگیری کند. با توجه به چالش‌های متنوعی که در دنیای مدرن امروز با آن مواجه هستیم، از جمله تأثیرات منفی رسانه‌ها، تغییرات فرهنگی و اجتماعی، و فشارهای اقتصادی، نیاز به بررسی و تقویت ارزش‌هایی نظیر حیا در خانواده‌ها بیش از پیش احساس می‌شود. این مقاله به بررسی رابطه میان حیا و امنیت اخلاقی در خانواده می‌پردازد و سعی دارد نشان دهد که چگونه تقویت حیا می‌تواند به بهبود امنیت اخلاقی و جلوگیری از انحرافات اجتماعی کمک کند. در ادامه، با تحلیل ابعاد مختلف این رابطه، به ارائه راهکارهایی برای تقویت حیا و امنیت اخلاقی در خانواده خواهیم پرداخت. در پیشینه این پژوهش، مقالاتی در این زمینه و در ارتباط با موضوع پژوهش به‌صورت پراکنده نوشته شده است و هرکدام از این پژوهش‌ها به یک بحث در ارتباط با این موضوع پرداخته‌اند از جمله در مقاله: رابطه امنیت و آرامش همراه با حجاب، مولف: مصطفی باقری و دیگران، ۱۳۹۳ در این مقاله با رویکرد به جایگاه حجاب و نقش آن در آرامش و امنیت اجتماع پرداخته است. در مقاله: تاثیر عفاف و حجاب بر امنیت روانی خانواده، مولف: فصل نامه مطالعات پژوهشی زنان با رویکرد اسلامی، ۱۳۹۴ در این مقاله به بررسی تاثیر عفاف و حجاب بر امنیت روانی خانواده پرداخته است. در مقاله: حجاب راهکاری برای آرامش روانی زنان، مولف: طیبه محمدی نیا و دیگران، ۱۳۹۴ در این مقاله به بیان تاثیر حجاب بر زنان، به عنوان یکی از عوامل موثر بر سلامت آنان پرداخته شده است. هدف از این مقاله، رابطه حیا با امنیت اخلاقی در خانواده است. در این مقاله حاضر سعی بر آن شده است تا ضمن پرداختن به مفاهیم کلیدی پژوهش، به رابطه حیا با امنیت اخلاقی در خانواده در

این جهت پرداخته شده است. بر این اساس ما در این پژوهش درصدد پاسخ به سؤالی هستیم که بیانگر و روشن‌کننده این تحقیق باشد از جمله:

۱- منظور از حیا چیست؟

۲- رابطه حیا با امنیت اخلاقی در خانواده چیست؟

۱. مفهوم شناسی

پیش از پرداختن به بحث‌های اصلی لازم است کلمات کلیدی و تأثیرگذار را که در این پژوهش مطرح است مورد بررسی لغوی و اصطلاحی قرار داده شود تا با روشن شدن مفاهیم آن‌ها، تبیین هرچه بیشتر بحث ممکن شود.

۱-۱- حیا

حیا در لغت به معنی (شرم) و (آزرم) آمده است و به عبارتی پرهیز و خودداری از این که دچار بیم ملامت دیگران واقع نشویم. برای تحقق حیا زمینه‌هایی لازم است که عبارت است از حالت استحياء و اعتقاد به اموری که حیا از آن‌ها لازم است. حیا نوری است که گوهر آن سینه ایمان است و معنای آن این است که در برابر هر آنچه با توحید و معرفت ناسازگاری است خوشتنداری کنی^۱ و در اصطلاح عبارت از حالتی در انسان است که هنگام ظهور عیب یا کار ناهنجاری پدید می‌آید. اگر انسان نقص و کمبودی داشته باشد که عیب محسوب می‌شود و یا رفتار زشتی از وی سر بزند که دیگران متوجه شوند، حالتی به او دست می‌دهد که اصطلاحاً به آن حیا و شرم می‌گویند. این حالت مخصوص کسانی است که برای خود ارزش قایلند و طالب کرامت و شرافت می‌باشند. چنین افرادی وقتی متوجه نقص و یا رفتار زشت خود می‌شوند، دچار حالت شرمساری می‌شوند.^۲

^۱ امام صادق، مصباح الشریعه، ۵۱۰.

^۲ نراقی، جامع السعادات، ص ۱۶۲.

۲-۲- خانواده

خانواده در لغت به معنای اهل خانه، اهل بیت و مجموعه افراد دارای پیوند سببی یا نسبی که در زیر یک سقف زندگی می کنند؛ و هم چنین؛ مجموعه خویشاوندان و خاندان تیره است.^۱ خانواده، معمولاً کارکردهای گوناگون شخصی، اقتصادی، تربیتی و جز اینها را بر عهده دارد.^۲ در زبان عربی به جای کلمه خانواده، لفظ عشیره به کار رفته است.^۳ عشیره از ریشه عشر به معنای مخالطه، مداخله و معاشره است؛ و همچنین معادل عدد ده بیان شده است.^۴ راغب می گوید: عشیره یعنی خاندان مرد که به وسیله او آن خانواده تکثیر پیدا می کند یعنی به منزله عدد کامل که همان عدد ده است آنها نیز به طور کامل اهل و خانواده او می شوند، خدای تعالی می فرماید: «وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ»^۵؛ «و نیز به معنای فامیل نزدیک، شوهر، زن و ایل آمده است.»^۶

خانواده از نظر اصطلاحی نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می گیرد و با تولیدمثل، توسعه می یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم ترین عامل تکامل جامعه انسانی و از این رو اسلام، که برنامه ی تکامل انسان برای تاسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است.^۷ یکی از این رهنمودها، شناخت پدر و مادر از اصول اساسی تربیت است تا بتوانند فرزندان را به کمال تربیت اجتماعی برسانند.^۸

^۱ معین، محمد، فرهنگ معین، ص ۱۰۲۱.

^۲ سالاری فر، خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی، ص ۱۲-۱۳.

^۳ قرشی، قاموس قرآن، ص ۱.

^۴ مصطفوی، التحقيق فی کلمات القرآن، ص ۱۳۶؛ ابن منظور، لسان العرب، ص ۵۷۴.

^۵ توبه، ۲۴، راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۶۰۲.

^۶ بستانی، فرهنگ ابجدی، ص ۶۱۱.

^۷ محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ص ۱۱.

^۸ مظاهری، تربیت فرزند از نظر اسلام،

۲. حیا از منظر قرآن کریم و روایات

هنگامی که خداوند متعال انسان را آفرید، او را به حال خود رها ننموده و از مکتب انبیاء الهی که نشأت گرفته از سرچشمه ی وحی الهی است بهره مند نمود. در این راستا، پیامبران (صراط مستقیم) و یا به عبارتی راه سعادت‌مندی و تقرّب به خداوند را به او نشان داده و در این مسیر مشغول هدایتش و پیوسته مقصد نهایی که در یک کلمه (قرب الی الله) است را برایش بازگو می نمودند. علاوه بر مکتب نبوت خداوند بر انسان منت نهاد و مکتب امامت که دنباله رو مکتب انبیاء و پیامبر عظیم الشان اسلام است، برای هدایت و سعادت‌مندی او قرار داد. از سوی دیگر علاوه بر هدایت بیرونی، خداوند انسان را به قوای در درون مجهز ساخت، که در صورت بکارگیری آن و استفاده صحیح از آن، گام مهمی در جهت به کمال رسیدن و سعادت‌مندی او می باشد. این ملکه نفسانی ارزشمند که ریشه در فطرت آدمی دارد، (حیا و شرم) است. در قرآن کریم آیات متعددی اشاره به این گوهر ارزشمند و موهبت الهی دارد و خداوند عزیز برای اعتلای شخصیت انسان ها و سلامت و امنیت خانواده و جامعه و رسیدن آنان به کمال دعوت به حیا نموده که پاره ای از آیات شریفه را بر می رسیم. هنگامی که شیطان آدم و همسرش را وسوسه کرد در قرآن کریم چنین آمده است: «یکی از آن دو زن که به حالت حیا راه می رفت نزد موسی آمد و گفت: پدرم (شعیب) تو را می خواند تا مزد آب دادنت را بدهد. (فجاءته احداها تمشي علی استحياء)»^۱

از جمله نتایج و بازتاب های مهم که شرط اول حیا می باشد، این است که انسان می خواهد خود را از زشتیها بپوشاند و عیبهای خود را مخفی نماید و یا به عبارتی از اینکه زشتیهایش آشکار شود، خجالت می کشد و در این صورت حالت (حیا و شرم) در او پدیدار می گردد. البته حالت استحياء و حیا ورزیدن به کلیه افعال و جوارح انسان مربوط می شود و شامل راه رفتن، سخن گفتن، نگاه کردن، غذا خوردن، خوابیدن و عبادت کردن نیز می گردد. اما یکی از مصادیق حیا در کلام مقدس الهی که دستوری برای تمامی انسان هاست (پوشاند شرمگاه) است. همچنین می فرماید: (و به زنان با ایمان بگو چشم های خود را (از نگاه هوس آلود) فرو گیرند، و دامن خویش را حفظ کنند و زینت خود را، چیز آن مقدار که نمایان

^۱ قصص، ۲۵.

ها را بر حسب تحریک غریزه جنسی، به خودارضایی و سایر انحرافات سوق می دهند و از سوی دیگر با عدم رعایت وظایف اخلاقی و الهی خود، در قبال فرزندان، به رابطه معیوب و نامطلوب شکل می دهند.^۱ با توجه به آنچه در خصوص حیا در زندگی خانوادگی ارائه شد، مسائلی در ذهن متبادر می گردد که به شرح ذیل است:

۱- پدر و مادر در کانون خانواده، نقش بسیار سرنوشت سازی دارند که اگر به درستی به وظایف الهی و شرعی خود عمل نمایند، می توانند موجبات رشد و اعتلای خانواده را مهیا نمایند و اگر خدای ناکرده از وظایف الهی و شرعی غفلت نمایند موجبات تزلزل و سستی ارکان خانواده را فراهم نموده و قطعاً در پیشگاه خداوند و فرزندانسان مسوولند.

۲- پدر و مادر در کانون خانواده، بایستی مکارم اخلاقی و تربیتی را با توجه به دستورات قرآن و سیره حضرات معصومین (ع) و سخنان ارزنده ی آنان، به فرزندان خود آموزش داده و هر کدام به عنوان یک الگو برای فرزندانسان باشند. بدیهی است رفتارهای غلط و نابجا و دور از ادب پدر و مادر، تأثیرات منفی و ناهنجاری روی فرزندان بجای می گذارد و موجبات بی حیایی آن ها را فراهم می نماید.

۳- عمل به دستورات خداوند و حضرات معصومین (علیهم السلام) به ویژه در راستای مسائل خانواده، از یک سو موجب تحکیم خانواده و مبانی آن و از دوم سو پابندی به ارزش ها و فزونی حیا و از سوم سو موجب تحکیم جامعه و سلامت آن می گردد. زیرا جامعه تشکیل شده از خانواده های متعدد است، پس سلامت خانواده به سلامت اجتماع کمک بسیاری می نماید.

۴. حیا نابجا

گاهی اوقات مسائلی برای انسان رخ می دهد که ممکن به علت عدم آگاهی و شناخت، نداند که آیا باید حیا پیشه کند یا واقعاً جای حیا کردن نیست. این که کجا صفت حیا ممدوح است نمونه هایی از آن را که در قرآن و فرمایشات حضرات معصومین (علیهم السلام) به آن اشاره شده را در صفحات قبل آوردیم. اما این که در چه مواردی حیا مذموم است و یا به عبارتی حیای منفی چه مواردی هستند، جای تأمل و

^۱ شرفی، دنیای نوجوان، ص ۱۵۶-۱۵۷.

بررسی است. در مجموع حیا بستگی به اهداف عالیه اخلاقی انسان دارد و رعایت اعتدال در آن عقلانی است یعنی نباید به مرحله ی افراط کشیده شود و نه مرحله ی تفریط، به طوری که بعضی از اوقات انسان چیزی را عیب می داند که زشت نیست و کمبودی برای آن محسوب نمی گردد و یا خیال می کند که ضعفی دارد اما در واقع ضعف نیست. رسول گرانقدر اسلام (ص) فرمود: (حیا بر دو قسم است: حیای عقل و حیای حمق، حیای عقل علم است و حیای حمق جهل است).^۱ در ذیل به نمونه های حیای منفی و نابجا می پردازیم.

الف) حیا در کسب علم: اولین موردی که حیا در آن روا نیست، کسب علم است. اگر لازم شد برای یادگیری مطلبی از کسی سؤال بپرسید، دیگر حیا معنایی ندارد چرا که حیا در کسب علم محرومیت به دنبال می آورد.

^۱ مشکاه الانوار، ص ۲۱۹.

نتیجه گیری

در این مقاله به آنچه که گفته شد به این نتیجه دست یافتیم که با توجه به آنچه پیرامون بحث حیا گفته آمد، ارزش والای آن پدیدار گردید. در واقع توجه به صفت زیبای حیا که از آن تعبیر به لباس اسلام شده است، زمینه ی اعتلا و معرفت و تقرب یافتن به محضر حق که کمال شایسته ی انسان است را برای او هموار می نماید. حیا به عنوان یک دستور الهی است و تأکید بسیاری در فرمایشات حضرات معصومین (علیهم السلام) در خصوص آن شده، پس بایستی ابتدا در نهاد خانواده و سپس اجتماع فرهنگ سازی شود تا از آثار ارزشمند آن همچون، امنیت اخلاقی، روابط سالم اجتماعی، دینداری و پابندی به حدود الهی، حجاب و پوشش صحیح، کنترل نگاه و زبان، احترام متقابل به یکدیگر، رعایت حقوق انسانی و شهروندی و ... برخوردار شویم. در صورت شکوفائی فرهنگ حیا و استفاده صحیح و بجا و خداپسندانه از آن، گذشته از آن که کانون خانواده را به سعادت‌مندی و مهرورزی توأم با عواطف شایسته ی انسانی می‌رسانیم، زمینه ی شکوفائی یک جامعه سالم و پویا و سعادت‌مند و مترقی و برخوردار از علم و دانش و تعهد و تخصص را مهیا می‌نمائیم.

منابع

*قرآن کریم

*صحیفه سجادیه

- ۱- ابن شعبه، حرانی، **تحف العقول**، نشر: انتشارات اسلامیة، ۱۳۸۴ ه.ق.
- ۲- بانکی پور فرد، امیرحسین، **حیا، حیا، حیا، منفی**، نشر: حدیث راه عشق، ۱۴۰۰.
- ۳- بستانی، محمد، **فرهنگ ابجدی**، ترجمه: فوادفرام بستانی، نشر: اسلامی، چاپ: دوم، ۱۳۷۶.
- ۴- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، **تصنیف غررالحکم و دررالحکم**، مترجم: مصطفی درایتی، مشهد: الجواد، ضریح آفتاب، چاپ اول، ۱۳۸۱ ش.
- ۵- حر عاملی، محمد بن حسن، **الجواهر السنیة فی الاحادیث القدسیة**، تهران: اندیشه هادی، چاپ اول، ۱۳۸۳ ش.
- ۶- دیلمی، حسن، **ارشادالقلوب**، ج ۱، نشر: آل علی (ع)، ۱۳۹۷.
- ۷- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن مفضل، **مفردات الفاظ القرآن**، تهران: سبحان، ۱۳۸۶ ش.
- ۸- شرفی، محمدرضا، **دنیای نوجوان**، نشر: موسسه فرهنگی منادی تربیت، ۱۳۸۰.
- ۹- صدوق، محمد، **الخصال**، ج ۱، نشر: اندیشه هادی، ۱۳۸۵.
- ۱۰- طباطبایی، سید محمدحسین، **تفسیر المیزان**، تهران: اسلامی، چاپ ششم، ۱۳۷۸ ش.
- ۱۱- طبرسی، علی بن حسن، **مشکاة الانوار**، نشر: المكتبة الحیدریه، ۱۳۴۴ ش.
- ۱۲- کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، ج ۵، نشر: دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۹۱ ق.
- ۱۳- کاظمی، محسن، **ثواب الاعمال و عقاب الاعمال**، نشر: میم، قم، ۱۳۸۹.

- ۱۴- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تهران: اسلامیه، چاپ چهارم، ۱۳۸۶ ش.
- ۱۵- محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، نشر: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۱۶- مکارم، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب اسلامیه، چاپ سی و دوم، ۱۳۹۲ ش.
- ۱۷- متقی هندی، علی بن حسام‌الدین، کنز العمال، بیروت: دارالکتب العلمیه، چاپ سوم، ۱۴۱۹ ق.
- ۱۸- محمدی ری شهری، محمد، المیزان الحکمه، نشر: موسسه فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۹۵.
- ۱۹- محدث نوری، محدث، مستدرک الوسائل، بیروت، مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، ج ۱۵، ۱۴۰۹ ق.
- ۲۰- مظاهری، حسین، تربیت فرزند از نظر اسلام، نشر: شرکت نشر و چاپ بین الملل، ۱۳۹۵.
- ۲۱- مفید، محمد بن نعمان، آمالی، نشر: دارالمفید، ۱۴۱۴ ق.